

Lysbombeangrepet på Horten 13. desember 1944

Av Sverre Bexrud

Den siste tiden hadde det vært en del rekognosering på dagtid, men den svermen av fly som summert innover Horten på kvelden 13. desember 1944 var noe helt nytt for oss. Det skulle bli en uforglemmelig opplevelse i kveldstimene og utover natten.

Det var torsdagskveld, såvidt jeg kan huske. I ettertid har jeg ofte beklaget at jeg aldri førte dagbok den tiden, spesielt fra begynnelsen av desember og framover til våren og frigjøringen 1945. Især var jule- og nyttårshelgen 1944 full av begivenheter, med stor aktivitet av allierte fly hvor Horten var i fokus. Det var stadig forventet at installasjonene på Verven ville bli bombet. Her hadde tyskerne vitale interesser. Det var bare én oppfatning av de hyppige rekognoseringene, nemlig at noe var nær forestående. Vi hadde også kommet inn i en fase av krigen hvor større anslag mot tyskerne også i Norge kunne forventes. Om ikke invasjon, så var det utvilsomt viktig å ramme befestninger, forsyningslinjer og lagre utenfor selve "krigsteatret" på kontinentet.

Det nærmet seg jul. Mor var igang med forberedelser med det beskjedne hun hadde til rådighet i en streng rasjoneringsstid. Det vil føre for langt å komme inn på alt vi manglet. Det ville unektelig være lettere å nevne hva vi hadde! Det var ikke et eneste område hvor vi ikke hadde vareknapphet, for ikke å si tømte lagre.

På min ukentlige matauktur til Adal for å hente melk hos bondevennen vår, hadde jeg nylig fått en pose med umalt hvete. Det kunne vel være snakk om et par kilo, som bondekonen håpet vi kunne få malt på et vis, slik at mor kunne få bakt noen småkaker til jul. Jeg forsikret at det nok skulle la seg gjøre og takket som best jeg kunne. Det var ennå ikke kommet særlig med snø, nå mot midten av desember, så jeg syklet fortsatt på mine melketurer til Adal.

Jeg var alltid på vakt for ikke å komme i kontroll med de dyrebare melkedråpene. Jeg var normalt ikke så engstelig for tyskerne, men hadde liten lyst til å komme ut i kontroll av norsk nazipoliti. Tyskerne ga vel heller blaffen i noen melkedråper? De fikk tak i hva de trengte likevel. Den ukentlige ekstrarasjonen av melk kom vel med i husholdningen. Den beskjedne tildeling av melk gjennom rasjoneringsapparatet var bare ment for mindreårige og gamle. Kvaliteten var ofte så som så. Min bror var bare åtte år og trengte alt av næringsrik kost. Jeg selv var nitten, tynn som en strikk, men i god form selv om jeg ofte var sulten. Men jeg var gammel nok til å forstå situasjonen.

Verre var det med bror. Vi forstod det ikke fullt ut den gangen, at mor ofte "ikke hadde lyst på mat"! Etterhvert skjønte vi at hun heller ville se at vi barna fikk tilstrekkelig å spise...

Jeg var spesielt våken på hjemveien og kunne stolt overrekke mor posen med hvete. Nå gjenstod det bare å få den malt. På Verven hadde en eller annen "Edison" konstruert og fått laget en meget effektiv kvern som kunne tilkoples elektrisk drill. Den gikk på omgang, og en dag fikk jeg låne den av onkel Kjell. Kvernen ble skrudd fast til kjøkkenbordet, drillen festet til akselen og så var det bare å sette igang. Mor matet kvernen med korn mens jeg styrte drillen. Det bråket infernalsk! Jeg hadde følelsen av at hele Grønlia måtte høre bråket, og var redd at folk vi helst ikke ville se kunne finne grunn til å se nærmere på vår "lysskye" aktivitet.

Jeg fikk mor til å kjøre kvernen mens jeg selv gikk ut på trappa for å høre hvordan det låt. Det gikk ikke akkurat stille for seg, men jeg regnet med at lyden ikke bar så langt og det var noen titalls meter til veien. Det skulle nok gå bra! Tilbake på kjøkkenet inviterte jeg mor til selv å lytte. "Det høres ut som flydur", sa jeg, "men ikke så gjennomtrengende at det skulle sjenere noen!" Jeg kjørte kvernen mens mor gikk ut. Øyeblikket etter kommer hun farende inn og ropte over bråket "...jamen, det er jo FLYALARM - og massevis av fly i luften!"

Allerede i to år hadde jeg vært utskrevet til det såkalte Sivile Luftvern, med tjenestested Alarmplass 7, forlagt til gartner Strøm på Tveiten hvor det var utplassert en primitiv brannvogn - en handkjerre - med diverse brannslukningsutstyr for øyeblikkelig hjelp i en gitt situasjon. Her stilte andre utskrevne mannskaper for å betjene utstyret samt sanitetspersonell om det skulle oppstå personskader. Jeg hadde sykkel og var derfor blitt fordelt til sykkelpatrolje - SP7 i Luftvernets terminologi.

Kommandosentralen lå i Horten politikammers kjellerlokaler. Vanlige mannskaper i beredskapstjenesten ble betalt tre kroner timen. Vi i sykkelpatroljen fikk halvannen krone i tillegg - for sykkelhold! Oppebar altså kr 4,50 pr. time fra oppmøte ved flyalarm og til dimittering ble beordret fra kommandosentralen ved politikammeret.

Nå ble det annet å tenke på enn kornmaling! På med hjelm og armbind, gassmasken over skulderen og avsted på sykkelen det forteste jeg maktet. Mørkt som det var, ble det litt av en sjanseseilas på den hardfrosne grusen. Det var dårlig med fast veidekke på den tiden. Bare hovedveien mellom Horten og Borre hadde brostein. Sikten var dårlig med sykkellyset reglementert nedblendt til en smal spalte på 1 x 4 eller 2 x 3 centimeter. Det skjedde ikke rent sjelden at

en skjente i svingene og gikk overende, men stort sett gikk det greit. Vi unggutter greide oss som regel godt, tok svingene med den ene foten subbene på bakken. Gikk det riktig galt, kom vi oftest ned på beina.

Jeg meldte meg for lagleder Juliussen. Så var det bare å vente. Som regel hendte absolutt ingenting, men vi var i beredskap. Og - som skolegutt var det kjærkomment med litt lommepenger som kom godt med til krisekrem og fiskepølse fra pølsevogna til Peveri på torget lørdagskvelden. Det var ikke stort å bruke penger på.

Som sagt har jeg ingen dagboknotater å holde meg til. Kan derfor ikke si presist når det uforglemmelige "skuespillet" begynte. De fleste av mannskapene var samlet i kjelleren på sidebygget hos Strøm. De mer tilårskomne karene hadde benket seg med sin illeluktende himeavla tobakk. Med alvorlige miner diskuterte de krigens gang. Som vanlig ved slike samlinger ble nyheter utvekslet med varsomhet. Alle var ikke helt til å stole på. Selv om de ikke direkte ga uttrykk for sine sympatier, måtte vi være forsiktig med hva vi sa! Etter alle krigsårene med okkupasjon hadde vi lært oss til å passe oss for hvem vi innlot oss i diskusjon med.

Jeg kunne ikke fordra den sure tobakkslukten og ville ellers gjerne følge med i hva som skjedde utendørs. For sin egen sikkerhets skyld hadde befolkningen streng instruks om å holde seg innomhus, helst i kjelleren hvor det var best beskyttelse om det skulle komme til skyting og/eller bombing. Selv kjellere med vinduene skjermet med sandsekker eller sandkasser, ville neppe gi særlig beskyttelse ved en eventuell direkte bombing. Ikke engang de offentlige tilfluktsrommene - de velkjente sementrørene - ville kunne tåle direkte anslag. Men gode kjellere og eventuelle "sementrør" ville gi god beskyttelse mot prosjektiler fra lettere våpen og splinter!

Uerfarne som vi var med krig, hadde vi vel en noe vel optimistisk forestilling om sikkerheten. Bortsett fra enkelte bygårder i betong, var de aller fleste hus i tre og med vanlig plankeverk i gulv og tak som selvsagt ikke ville stå mot direkte treff. Vi skulle snart se dette i Pedersgata hvor en blindgjenger av en lysbombe hadde rammet en toetasjes trebygning.

Det buldret av tunge fly oppe i mørket. Luftvern batteriene på Brårudåsen og ellers hvor tyskerne hadde utplassert skyts, forsøkte å sikte seg inn etterhvert som lyskasterne fikk et mål i lyskjeglene. Vi hadde lært oss å høre forskjell på tyske og allierte fly. Nå var det etter vår oppfatning kun venner der oppe. Det ville ha vært det glade vanvidd for tyskerne å sende egne fly til kamp under disse forholdene.

I sidegatene utenfor alarmplassen og i alleen ned til Semb hovedgård var det en stadig ramling av tunge kjøretøy. Vi

undret oss over hva dette skulle bety, men fant fort ut det var tyskerne som kjørte ut transportmateriell for å skjule dem i boligbebyggelsen i utkanten av byen, i sikkerhet om det skulle rettes et angrep på militærinstallasjonene på Karljohansvern! Det var vel ikke helt i samsvar med Genevekonvensjonen?

Som om solen plutselig hadde tatt feil av tiden, ble alt omkring oss plutselig opplyst av et intenst lys. Lysbomber ble sluppet i mengdevis fra de allierte flyene. Den som ikke har opplevd det, kan vanskelig forestille seg et slikt syn! Det intense lyset fra hva sannsynligvis var magnesium, ga et høyst uvirkelig lysforhold, klarere enn dagen. Mot den nærmest kullsvarte himmelen rakt opp over hodene våre, hang lyskildene som en mangfoldighet av blendende soler. Samtidig som det var et betagende syn, var det en nifs opplevelse.

Folk som eller skulle ha holdt seg i kjeller og tilfluktsrom hadde trukket utendørs for å se hva som foregikk. Svært få tenkte på sin egen sikkerhet. Det var jo bare venner der oppe. Det var ikke oss på fredelige Tveiten de var ute etter, men selvsagt Verven som lå langt, langt unna... Med det grelle lyset som plutselig eksploderte over oss og lyste opp hver krok, kom forskrekkede hikst fra flere steder, inn mellom angstgråt fra mindreårige. Mange fortrakk skyndsomt tilbake til kjelleren, men fortsatt ble mange utendørs for å følge begivenhetene.

Det var ingen synlige våpen på de tyske kjøretøyene som var parkert langs gjerder og i ly bak SembSPORTENE. Det dreide seg nok om å spare kjøretøyene og hva som måtte skjule seg bak det canvasdekkede lasteplanet mot et eventuelt luftangrep. Det var nok temmelig utspekulert i tyskernes beregninger om at flyangrep vel neppe ville bli rettet mot sivile mål. Tyskerne hadde nok samme forestilling som oss nordmenn, at de der oppe var våre venner og ville gjøre sitt til å unngå angrep som kunne sette lokalbefolkningen i fare? Taktisk klok tenkning, men som sagt neppe i henhold til konvensjonen om renslig krigføring!

For mannskapene i flyene der opp fortonte vel hele Horten-området seg som et fullt utbrettet landskap - uten skyggeområder med lampene lysende loddrett ned. Vinter - uten løvverk på trær og busker ga heller ingen skjulte steder. Det må ha vært et betagende syn.

Lysbombene som de fleste av oss aldri hadde opplevd før, dalte sakte mot bakken. Påfallende sakte, som selvfølgelig hadde sin forklaring i at de hang i fallskjerm - noe vi i øyeblikket ikke visste. Fallskjermene, som jeg senere skulle stifte nærmere bekjentskap med, fikk selvsagt en kraftig oppdrift ved varmeutviklingen fra det brennende lysstoffet. De bare hang der, eller drev sakte i den nærmest

vindstille vinterkvelden.

Jeg dristet meg fram til en tysk soldat som sto ved kjøretøyet sitt ved toppen av Rørestrandsveien. Forsøkte å få ut av ham hvorfor de hadde trukket ut kjøretøyene og plassert dem i sivilt område? Fikk selvsagt ikke svar på et sånt dumt spørsmål. Det visste jeg før jeg spurte. Tyskeren var åpenbart også imponert over det fascinerende skuespillet. Luftvernartilleriet pumpet nå ut granater fra alle kanter og lyskasterne feiet over himmelen, men de ble som "lort i en lykt" mot lyset fra bombene. I tillegg til det kritthvite lyset, så vi etterhvert også kulørte lyskuler på forskjellige steder over bykjernen. Plutselig utbrøt tyskeren, med en stemme nærmest i fistel: "Weihnachten-baum!". Juletre!

På himmelen rett over det som måtte være Horten sentrum, såvidt jeg kunne bedømme, var det en konsentrert samling av lysende kuler i flere farger, som nærmest dannet en trekant, lik lysene på et juletre. Det sa meg intet, men da tyskeren reagerte så spontant, måtte jeg spørre han hva han la i det? Han forklarte da at hva de kalte "juletre" i denne sammenhengen, var markering av senter for en påkommende bombing.

Fra min posisjon på Tveiten kunne jeg ikke forestille meg annet enn at "juletreet" vel måtte henge rett over sentrum og torvet? I ethvert fall langt fra Verven! Jeg ble nærmest matt og hastet ned til alarmplassen og rapporterte til min foresatte. Vi kunne selvsagt intet gjøre, men observasjonen ble nok behørig rapportert til alarmsentralen? Nå kunne vi bare avvente hva som videre måtte skje! Vi kunne ikke forstå annet enn at et forestående bombeslipp nødvendigvis måtte bli en forferdelig katastrofe!

I angsten for hva som måtte komme, tenkte jeg på mor og bror som var hjemme i Grønlia alene. Bare tale om et par minutters sykling, fikk jeg tillatelse til å stikke hjem for å sjekke at alt var i orden. Samtidig tok jeg innom tante Rachel som bodde et steinkast fra oss. Jeg visste nemlig at onkel hadde vært i et møte i Horten kaninavlsforening da flyalarmen gikk. Han hadde neppe rukket å komme seg hjem. Tante var ikke så god i nervene. Jeg fant derfor at det var best å få henne ned til mor, slik at de var samlet om noe skulle skje. Utgangsdøren var ulåst og på anrop hørte jeg tante svare fra kjelleren.

Jeg fant henne med barna oppi dyner og tepper, klemt sammen i en krok nærmest midtmur og skorstein. Etter å ha rablet ned beskjed til onkel, geleidet jeg dem skyndsomt ned til mor og bror før jeg hastet tilbake til alarmplassen. Lysbombene hadde etterhvert gjort sin jobb og sloknet. Alt ble skremmende mørkt. Det var heller ingen flyaktivitet lenger! Hva i all verden var dette? Om det skulle bombes måtte det vel gjøres i skinnet fra lysbombene?

Det ble aldri noen bombing! Vi hadde selvsagt ingen forklaring. Etterhvert ble det stille og tyskerne forsvant med sine lastevogner. Tror å huske at en liten måne etterhvert var kommet opp, slik at vi hadde en noe lysere oppfatning av omgivelsene enn før "angrepet". Skytingen fra luftvernartilleriet og søket med lyskastere hadde også opphørt.

Samtidig som vi var lettet, følte vi også at vi blitt snytt for noe, Etter et slikt crescendo av lys, var det liksom stillheten ikke passet inn i bildet! Nå kom det imidlertid inn meldinger om nedslag av gjenstander, og et branntillop i Pedersgata. Sykkelpatruljen som skulle være fortropp i brann- og sikringsoperasjoner, rykket ut. Først til et nedslag av en mystisk gjenstand som "ganske sikkert måtte være en ueksplodert bombe". Den var landet i hagen, kloss inntil et bolighus ved hovedveien mot byen.

Vi var to mann på sykkel som ble sendt avsted for å inspisere forholdet og ta nødvendige forholdsregler, hvilket i første omgang ville si å få folk vekk fra området og rapportere tilbake til alarmplassen hurtigst mulig for videre oppfølging av kvalifisert personell som kunne hanskkes med eventuelle sprenglegemer.

Gjenstanden i hagen viste seg å være en ikke ukjent sak for meg. Det vakte unektelig beundring fra de forskremte tilstedeværende da jeg forsiktig nærmet meg den sylindriske, svarte, ca to meter lange, rørformede gjenstanden der i halvmørket. Jeg kunne berolige meg at det var en ufarlig, tom blikkhylse!

Min kompetanse på området hadde sammenheng med at en identisk gjenstand hadde landet med et skrall i nedkjøringen til Semb hovedgård da jeg var ute på rekognosering tidligere på kvelden. Jeg hadde da fastslått at det dreide seg om "tomgods" fra et eller annet utstyr. Fullstendig harmløst etter hva jeg kunne bedømme. Sylinderen var svartmalt, forsynt med hvit skrift på engelsk. For meg uforståelig, med faglige termer og symboler ment for dem som skulle operere det hele.

Hva vi senere fant ut av blindgjengere og tilhørende komponenter som lå strødd utover i landskapet, var sylinderen en av fire like rør som inneholdt et brannrør for lysstoffet, som igjen var festet til et sammenfoldet skjelett i den nedre halvparten av containeren. I den øvre halvdelen lå fallskjermen. Fire slike containere var montert på en kompakt firkantblokk av jern. Under blokken var festet en propellformet stålplate som ville gi en skrubevegelse i fallet fra bombeflyet. På nedturen ville sentrifugalkraften slynge de fire containerne ut til siden og samtidig frigjøre fallskjermen. Idet containerne ble frigjort fra jernklossen, ble magnesiumet åpenbart antent ved en innlagt

mekanisme og skjelettet med asbestduk foldet ut. Lysaggregatet arbeidet nærmest etter samme prinsipp som en Petromax lampe.

Det dreide seg altså om uskyldig tomgods og vi kunne berolige beboerne. Husets herre kom opp til meg og kikket meg under hjelmen. Han uttrykte sin store forbauselse da han gjenkjente jyplingen under den imponerende og fryktinngytende stålhjelmen.

Vi hastet videre til Pedersgata og major Bendz' hus. Her var en lysbombe gått rakt gjennom taket i trappeoppgangen, videre gjennom to etasjer og først stanset godt ned i kjellergulvet. Dette var en regulær blindgjenger hvor innholdet i containeren ikke hadde løst seg ut. Magnesiumet hadde antakelig blitt antent, men sloknet da containeren boret seg ned i leira under sementdekket. Det var en del bygningsmessige skader, men det var ingen oppgave for oss. De regulære brannmannskapene kom til og forsikret seg om at det ikke var fare for brann. Den videre oppfølgingen for å ta hand om lysbomben, ble overlatt til eksperter fra hovedsentralen.

Utover de nevnte tilfeller, var det ikke mer å gjøre for oss, heldigvis. "Faren over"-signalet forkynte at livet kunne vende tilbake til det normale. Vi mannskaper ble holdt tilbake ennå en tid innen vi fikk dimittering fra alarmsentralen.

Neste dag skulle jeg ha juletentamen i tysk på realskolen. Jeg følte ingen dårlig samvittighet ved å skulke. I stedet dro Willy Borgersen og jeg på streiftog etter fallskjermer. Vi fant ialt bortimot et dusin utbrente lysbomber, fallskjermer og tilhørende snorer intakt. Den første fant vi i Eikskauen, men vi ville ha flere. Det måtte jo være drøssevis av dem, spesielt oppover mot Borrevannet for vinddraget hadde vært svakt vestlig kvelden og natten i forveien.

Vi gjemte den første og dro videre til Sembsjordene hvor vi plukket opp de fleste. Det ble etterhvert et godt fange med fallskjermer og vi kunne ikke slepe med oss alt sammen. Vi stakk dem inn i løvhauger i parken til Eyde for senere avhenting. Uten tanke for annet enn utbrente lysbomber glemte vi oss helt bort der vi strøk nedover mot Vassbotn. Bak oss lå verdiløse skjeletter av lysbomber. Vi hadde kuttet snorene helt innved brannrørene og sikret oss såvel skjermer som snorer. Mens vi småløp på den hardfrosne pløgselen og over rimete jorde, oppdaget vi plutselig en manngard av tyske soldater et stykke bak oss. De var åpenbart ute for å søke etter mulige våpenslipp eller fallskjermssoldater. De fant nok ikke annet enn rester etter lysbomber som vi hadde skrellet.

Men, hadde de sett oss.....?

Stiv av skrekk for å bli oppdaget, fikk jeg vrent av meg en

meget iøynefallende vindjakke og sammen styrtet Willy og jeg gjennom sivgarden, ut på en høyst tvilsom is og kom oss over til Toenslandet. I ly av småskogen ved Paviljongen gjemte vi de siste fallskjermene før vi tok "repær'n" og stakk det beste vi hadde lært over Solberg og fram til Skoppum stasjon. Willy hadde mistet votten sin, men vi torde ikke engang tenke på å begynne å lete etter den.

Skjelvende i knærne og med hivende pust kom vi oss på toget til Horten. Vel plassert i en god og varm kupe, begynte vi å føle oss sikre på at vi hadde kommet oss ubemerket vekk fra tyskerne. Da toget stanset på Vestre Sande fikk vi oss et nytt støkk i livet. På perrongen stod en tysk patrulje med skrot etter lysbomber, uten fallskjermer og snorer! Willy og jeg gjorde oss så små og "usynlige" vi bare kunne da tyskerne entret vår kupe! De satte seg ned på plassene nærmest oss og la restene av lysbombene i midtgangen. Skjønt jeg var dødsens redd, forsøkte jeg etter beste evne å se uskyldig ut. Jeg tok på meg en maske av nysgjerrighet da jeg så på skrotet. Jeg gjenkjente kuttet av snorene fra min sløve tollekniv. Tyskerne så på Willy og meg med dårlig skjult stolthet over vår "beundring" for hva de hadde funnet.

Det gikk noen dager innen vi torde hente fallskjermene. Bomullslinene var ypperlige som klessnorer, men vi torde ikke bruke dem på lang tid. De stakk seg ut og kunne nok være gjenstand for nærgående spørsmål. Stoffet i fallskjermene var et billig vevmateriale, neppe brukbart til noe. Fagfolk kalte det "fabric" eller noe sånt. Et gasliknende stoff, langt fra kvaliteten i "menneskeskjermene". Som en kuriositet kan nevnes at da jeg manglet lue som russ i mai 1945, klippet mor en klut av en fallskjerm, farget den rød og fikk sydd lue ved Oslo Luefabrikk. Husker ikke hvor alt stoffet forøvrig ble av. En god del ble gitt bort og resten tok musa. Jeg har fortsatt en skjerm tilbake. Bruker den til å pakke inn påhengsmotoren når jeg skal på fjellet og fiske. Hver skjerm var på ca 22 kvadratmeter og snorene utgjorde noen titalls meter med hvit bomullslin.

Det forble alltid et stort spørsmål hvorfor det aldri ble sloppet bomber over Horten den 13. desember 1944. I ettertid er det blitt meg fortalt at det visstnok var kjentfolk "der oppe" hin dag som oppdaget at hele byen var markert som bombemål, mens det egentlig var Karljohansvern med Verven som skulle vært øremerket. Bombeflyene som angivelig kom i en etterfølgende sveit, ble derfor kalt tilbake med uforrettet sak.

En meget tenkelig forklaring. Sprengbombene ble angivelig droppet i havet på tilbaketuren til England. Folkene var nok bedre briefet da de den 23. februar 1945 gjennomførte en 100 prosent presisjonsbombing av Verven, men det får være en annen historie.

Da jeg på dagen den 13. desember - 50 år etter - nøt risgrøt på Borre Historielags julemøte på Bruserød, gikk tankene tilbake til den begivenhetsrike kvelden og dagen derpå i 1944. Et uforglemmelig minne som skulle mane til takknemlighet for alt vi ble spart for. Våre tanker burde gå til alle dem som idag gjennomlever ubeskrivelige tilstander med krig og fornedrelse rundt omkring i verden.

Copyright: Borre Historielag, Borreminneredaksjonen
Vevutgave: Høgskolen i Vestfold i samarbeid med Borre Historielag
[Borreminne hovedside](#)